

Könet inte alltid så självklart som man kan tro

Publicerad 16:41

Enligt svensk lag måste man i Sverige vara en man eller en kvinna. Några andra alternativ finns inte. Foto: Henrik Isaksson/TT

Enligt svensk lag måste du antingen vara en man eller en kvinna.

Men vad eller vem är det egentligen som bestämmer om du är det ena eller det andra?

Johan Nilsson

Text

Ett nytt lagförslag som vill göra det enklare att ändra juridiskt kön väcker känslor. Enligt Moderata ungdomsförbundet skulle en sådan förenkling utgöra [en "helt naturlig modernisering"](#) av dagens lagstiftning, rapporterar SVT. Samtidigt gick 55 debattörer med bland andra den tidigare S-toppen Margot Wallström och forskaren tillika debattören Agnes Wold i spetsen [till hårt angrepp mot samma förslag](#) i Aftonbladet. Om lagstiftningen blir verklighet kommer det att bli på tok för enkelt att ändra sitt juridiska kön, menar de.

Till skillnad från vissa andra länder som redan infört ett tredje juridiskt kön måste du enligt svensk lag antingen vara en man eller kvinna. Inte både och, eller varken eller. Utgångspunkten

är den biologiska könstillhörigheten, det vill säga om du föds som en pojke eller flicka. Så vad avgör om vi blir det ena eller det andra och vad menar vi egentligen när vi tillskriver en person ett visst kön?

I skolan fick vi lära oss att det är könskromosomerna i arvsmassan som definierar manligt och kvinnligt. Två X-kromosomer och det blir en flicka, medan en X- och en Y-kromosom resulterar i en pojke. Men riktigt så enkelt är det inte.

– ”Vad blev det?” Det är en av de allra första frågorna vi ställer när ett barn föds, redan på BB. Och så tittar man på könsorganen om det blev en pojke eller flicka. Men vi har ingen aning om vad den nyfödda har för kromosomer, säger Olle Söder, professor emeritus i barnmedicin vid Karolinska institutet.

Enligt barnläkaren Olle Söder kan en persons kön definieras på olika sätt.

Foto: Stiftelsen Promobiliias

I början är pojkar och flickor mycket lika varandra. Fram till den sjätte graviditetsveckan kan det mänskliga embryot i princip utvecklas både till man eller kvinna. I bägge fallen utvecklas könsorganen från samma strukturer och förstadier till testiklar respektive äggstockar och livmoder finns hos alla foster.

En viktig faktor för om det blir en pojke eller en flicka är den så kallade SRY-genen, som sitter på Y-kromosomen. Genens namn är en förkortning av engelskans *sex-determining region Y*. Det vill säga den region på Y-kromosomen som bestämmer

könet. Om just denna lilla bit av arvsmassan aktiveras, går utvecklingen åt det manliga hållet.

– Det utlöser en hel kaskad av händelser, säger Anna Nordenström, professor i barnendokrinologi vid Karolinska institutet.

Människans könsorgan har avbildats i alla tider. Som här, på en väggmålning från Pompeji. Foto: TT

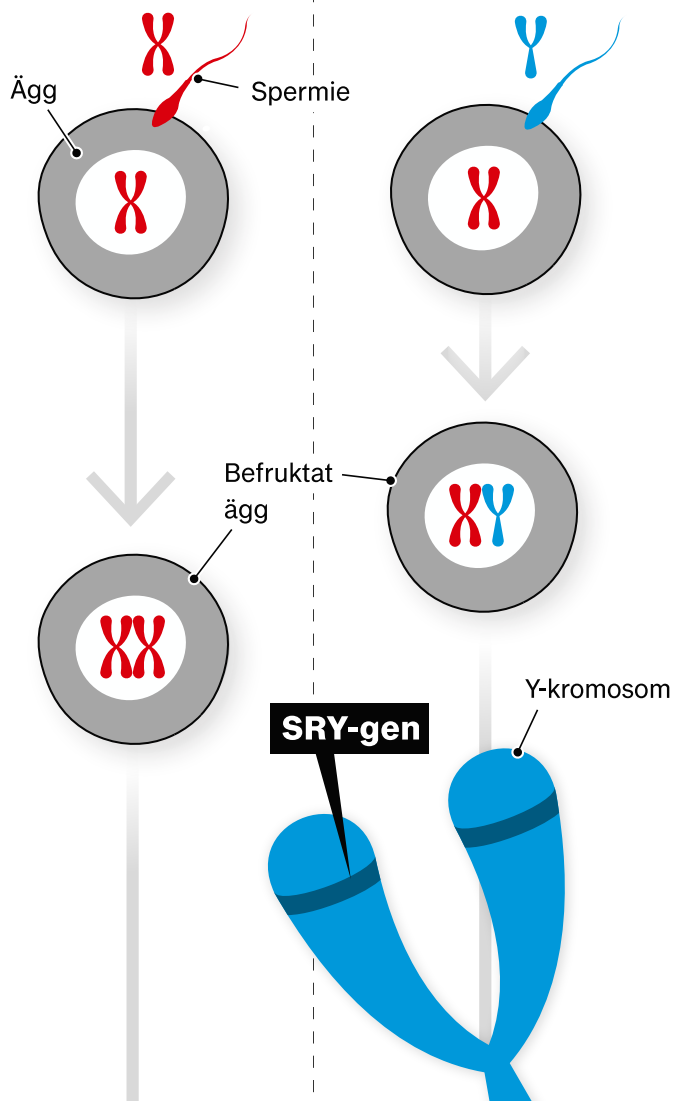
Bland annat bildas det testiklar. Dessa bildar i sin tur könshormonet testosteron och antimüllerhormon, ett hormon som tillbakabildar de anlag som annars hade blivit äggledare och livmoder. Testosteronet stimulerar en fortsatt utveckling av de inre manliga könsorganen. En omvandlad och mer potent variant av testosteron, dihydrotestosteron, stimulerar sedan bildandet och tillväxten av de yttre manliga könsorganen.

Det innebär att om det mänskliga embryot bär på en Y-kromosom, men SRY-genen inte fungerar som den ska, kan det bli en flicka – trots att det blivande barnet bär på den manliga Y-kromosomen. Gener kan också byta plats från en kromosom till en annan, ett fenomen som kallas för translokation. Det händer att SRY-genen hoppar över till en X-kromosom. Resultatet blir en pojke med två X-kromosomer. Dessa män ser helt normala ut. Om det över huvud taget upptäcks är det oftast när de försöker skaffa barn, eftersom de har en nedsatt fertilitet.

Barnet föds som flicka

Barnet föds som pojke

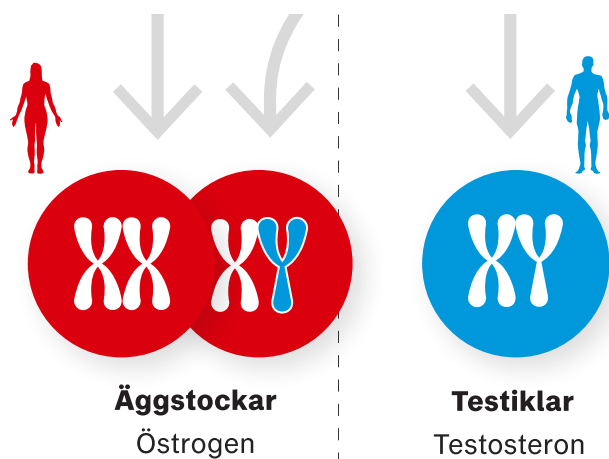
1 En mängd olika gener och hormoner avgör om det blir en flicka eller pojke.

SRY-gen saknas

3 Om SRY-gen saknas eller inte fungerar som den ska föds barnet som en flicka.

2 En av de viktigaste är SRY-genen som sitter på Y-kromosomen. Om den aktiveras utlöser det en kaskad av händelser som gör att fostret utvecklas till en pojke.

Grafik: Johan Andersson Fakta: Johan Nilsson

[Visa mindre](#)

Men antalet gener som är involverade i könsutvecklingen är många och det är inte bara SRY-genen som avgör. En förhållandevis vanlig orsak till oklar könstillhörighet är att androgenreceptorn inte fungerar som den ska. Det vill säga den molekyl som ska skicka signalerna från det manliga könshormonet testosteron vidare in i cellerna. Om receptorn inte fungerar alls utvecklas barnet till en flicka, men utan inre könsorgan.

– Testosteron driver utvecklingen i manlig riktning, men om receptorn inte fungerar blir det ingen effekt av hormonet. De blir flickor och går igenom puberteten tack vare det östrogen som bildas av det testosteron som finns, men de saknar livmoder, säger Anna Nordenström.

Anna Nordenström, överläkare och professor i barnendokrinologi, ingår i Karolinska universitetssjukhusets DSD-team. Foto: Karolinska universitetssjukhuset

Hon är också överläkare vid Karolinska universitetssjukhuset där hon ingår i ett av de fyra DSD-team som finns i Sverige. DSD står för *disorder of sex-development*. Varje år föds runt 25 barn i Sverige med en DSD-diagnos, där könstillhörigheten måste utredas.

– Ibland är det tydligt åt vilket håll det var tänkt, men ibland är det så otydligt att man inte alls vet om det är en kille eller tjej, säger Anna Nordenström.

I så fall görs en kartläggning där Anna Nordenström och hennes kollegor försöker lägga ett pussel för att ta reda på barnets kön.

– Det är en akut situation där barnet har ett kön, vi vet bara inte vilket. I kartläggningen tittar vi på hur könsorganen ser ut, nivåer av olika slags hormoner, vilka kromosomer barnet har och ett hundratal olika gener.

I DSD-teamet ingår också en psykolog, eftersom beskedet oftast blir en chock för de nyblivna föräldrarna.

– Tillsammans med föräldrarna beslutar vi i teamet vilket kön barnet ska växa upp i. En del säger att man borde vänta tills barnet är gammalt nog att välja själv, men det är ju inte alls säkert att det skulle vara bättre. Tvärtom finns det mycket som talar för att det är svårare att växa upp med ett obestämt eller tredje kön än som en pojke eller flicka, eftersom det kön man

får växa upp i påverkar ens identitet och självbild, säger Anna Nordenström.

En annan vanlig orsak till oklar könstillhörighet är den medfödda sjukdomen kongenital binjurebarkshyperplasi, som förkortas CAH. Den innebär att kroppen, på grund av en genetisk defekt, får ett överskott av det manliga hormonet testosteron. Resultatet blir att foster med kvinnlig kromosomuppsättning, XX, till viss del utvecklar manliga yttre könsorgan. De inre könsorganen är dock helt intakta. De har äggledare och livmoder.

Efter födelsen kan tillståndet dock bli livshotande, eftersom de riskerar uttorkning på grund av rubbningar i saltbalansen. Det är en anledning till att sjukvården vill utreda alla fall av oklar könstillhörighet så snabbt som möjligt. CAH ingår också i den nyföddhetscreening för diverse sjukdomar som alla nyblivna föräldrar erbjuds.

Kön är dock inte bara biologi. Det handlar minst lika mycket om hur omgivningen och vi själva ser på saken och definierar vad som är manligt respektive kvinnligt, där det rådande kulturklimatet spelar stor roll. Enligt Olle Söder kan någons kön variera, beroende på vilken definition vi utgår ifrån.

– Vid sidan av det biologiska könet finns det psykologiska, som har med könsidentiteten att göra. Det vill säga hur jag själv uppfattar vem jag är. Förutom det legala eller juridiska könet finns också ett socialt kön som handlar om könsroller och beteende. Så det här med kön är inte så enkelt som man kan tro, säger han.

Läs mer:

[Enklare könsbyte leder inte till dekadent apokalyps](#)

[Jo, den nya könslagen är en feministisk seger](#)

Text

Johan Nilsson

johan.nilsson@dn.se

Följ